

BOOKCHIN, MURRAY, *The Ecology of Freedom: the emergence and dissolution of hierarchy*, Cheshire Books, Palo Alto, Califòrnia 1982.

El llibre *The Ecology of Freedom* és un treball que sintetitza i cohesiona dècades d'experiències de l'autor i és considerat per moltes persones com la *magnum opus* de Murray Bookchin, potser «la contribució més important al pensament ambiental de la nostra generació. Amb aquesta obra, Bookchin ocupa el seu lloc juntament amb Thoreau, Lewis Mumford i Paul Goodman com a pensador social» (Theodore Roszak).

Murray Bookchin ha estat portaveu i inspirador dels moviments antinuclear i ecologista als EUA. Tal com reconeixia Anna Gyorgy, una de les fundadores de la «Clamshell Alliance», organització que va fer possible la monumental ocupació de la projectada planta nuclear a Seabrook, New Hampshire (1977): «Murray Bookchin ens dóna la visió política que molts de nosaltres tenim almenys implícitament, si no explícitament».

Bookchin viu a Burlington, Vermont, des de fa alguns anys, és professor al Ramapo College de New Jersey i dirigeix l'Institut d'Ecologia Social al Goddard College, on des de fa més de deu anys s'imparteix el Programa d'Ecologia Social cada estiu. Aquests cursos són dividits en tres àrees bàsiques: a) social, b) orgànica i c) mecànica, les quals estan unides, amb paraules de Bookchin mateix, per una «estratègia integradora, amb la intenció prioritària d'eliminar la noció del fet que podem *dominar* ja sigui a altres éssers humans —dones, nens, ètnies, cultures—, ja sigui a la mateixa natura.

El llibre que ací tractem està escrit en un

llenguatge amè i directe, es llegeix amb gran interès, encara que cal fer-ho detingudament i posant-hi força atenció per la gran riquesa de conceptes i idees suggeridores. És una obra que no dóna receptes acabades. Murray Bookchin mateix ens ho diu: «He evitat escriure un llibre que doni mastegada cada possible reflexió. No pretenc donar aquestes reflexions ben digerides a un lector passiu. Valoro moltíssim la tensió dialèctica entre la persona que llegeix un llibre i qui l'escriu: les qüestions obertes, les suggestions, les reflexions inacabades... són estímuls que encoratgen a pensar per ell mateix a qui el llegeix. Seria arrogància per part meua presentar ben acabades anàlisis i receptes, més aviat jo el contemplo com un treball per estimular el pensament dialèctic i ecològic... Aquest llibre és un estímulo a la reflexió, un cos coherent de conceptes que qui ho llegeix l'haurà d'acabar pròpiament».

The Ecology of Freedom està compost de dotze capítols, més una introducció i una cloenda. En total, 366 pàgines de text més les referències bibliogràfiques, per cert, d'una gran riquesa.

Es fa difícil tractar en pocs fulls una obra de gran abast com la que comentem. Per tant, em limitaré a fer-ne unes quantes precisions, referents a formulacions que Bookchin aporta i que considero prou suggerents. Prèviament, però, comentaré un xic la seva trajectòria a través d'algunes de les seves obres.

Murray Bookchin va ser, juntament amb Rachel Carson, autora de *Silent Spring* (1960), un dels pioners a entreveure la magnitud de la crisi mediambiental que s'acostava. Ja l'any 1952 va publicar *The problems of chemicals in food*, on s'entreveia el crei-

xement de la crisi ambiental, que en la dècada dels anys 60 assoliria proporcions prou àmplies en generalitzar-se l'ús de pesticides en l'agricultura i d'additius químics en l'alimentació. Coherent amb la seva primerenca formació intel·lectual marxiana, l'article no solament analitza la contaminació mediambiental, sinó també les seves causes socials.

És en transcurs de la dècada dels 60 quan Bookchin arriba a la convicció que el domini de la natura per part de l'home sorgeix paral·lelament al domini d'unes persones sobre les altres, i per tant del domini de l'home per sobre de la dona, dels adults per sobre dels joves, d'una ètnia per sobre d'una altra, de l'Estat per sobre de la societat, de la burocràcia per sobre de l'individu, d'una classe social per sobre d'altres, d'una potència colonial per sobre dels pobles colonitzats, etc. Els articles i llibres publicats després del 1952 van en aquest sentit, començant per *Our synthetic environment* (1963) i continuant per *Toward an Ecological Society* (1974).

En *Post-Scarcity Anarchism* (1971), recopilació d'assajos publicats des del 1964 en la revista *Anarchos*, de la qual Bookchin era l'editor, explora conceptes com jerarquia, dominació, institucions alliberadores, llibertat, plaer, en contraposició a conceptes com classe social, explotació econòmica, abolició de l'Estat, justícia, felicitat.

Cal tenir en compte que als anys 60 gairebé ningú no emprava conceptes com jerarquia i dominació. La tradició radical, especialment la marxista, emprava la terminologia de classe social, consciència de classe, anàlisi de classe... i el seu concepte d'opressió se centra en l'explotació econòmica. En canvi

la tradició anarquista posa l'èmfasi en l'Estat com a font de coerció social. Així, mentre en l'ortodòxia marxiana la causa dels mals socials és l'emergència de la propietat privada, en l'ortodòxia anarquista la causa n'és l'emergència de l'Estat.

Els primers que començaren a emprar termes com «jerarquia» i «dominació» foren els moviments contraculturals dels anys 60, encara que ho feien en el sentit de qüestionar l'autoritat, sense explorar ni la gènesi de l'autoritat, ni la seva relació amb la natura ni el seu significat per la creació d'una nova societat.

Segons Murray Bookchin «hi ha una necessitat teòrica imperiosa per contrastar el concepte de jerarquia amb l'ús àmpliament acceptat de les paraules "classe" i "Estat", ja que emprar aquests termes pot produir una simplificació perillosa de la realitat social. Utilitzar indistintament les paraules jerarquia, classe i Estat, com molts teòrics radicals fan, és obscurantista. Aquesta pràctica, en nom d'una societat "sense classes" o "sense Estat", pot fàcilment amagar l'existència de relacions jeràrquiques i d'una mentalitat jeràrquica, ambdues de les quals —fins i tot en absència d'explotació econòmica o de coerció política— podrien servir per perpetuar el regne de la no-libertat».

The Ecology of Freedom es podria resumir dient que és antropologia de la jerarquia i de la dominació. En altres paraules, és un intent de donar resposta a la necessitat d'explicar el sorgiment de les jerarquies i de la dominació en el si de les societats humanes i també d'indagar els mitjans, la sensibilitat i la pràctica que pot menar-nos cap a una societat ecològica i veritablement harmònica, tot reharmonitzant la natura a través de

la reharmonització entre els éssers humans mateixos.

Una gran part del llibre està destinada a explorar com la noció que l'home està destinat a dominar la natura no és un fet universal en la cultura humana. Aquesta noció és completament aliena a les primitives societats, que Bookchin anomena orgàniques. El concepte de domini sobre la natura ha anat sorgint paral·lelament a l'increment del domini d'unes persones sobre altres, és a dir amb l'establiment de tota mena de jerarquies i sistemes de domini, entenent per jerarquies, històricament i existencialment, tots aquells complexos sistemes de comandament i obediència en què unes èlites frueixen de diversos graus de control sobre els seus subordinats, sense explotar-los necessàriament, o sia tots aquells sistemes de comandament i obediència, ja siguin culturals, tradicionals o psicològics i no solament els sistemes polítics i econòmics als quals els termes Estat i classe es refereixen més escaïentment.

És a dir, com les primitives societats orgàniques, espontàniament formades, no coercitives i igualitàries —que van sorgir a causa de les innates necessitats humanes d'associació, interdependència i cura, i que contemplaven les diferències entre individus, grups d'edat, sexes i entre la humanitat i els diferents fenòmens naturals, vius i no vius, com una «unitat de diferències» o com una «unitat en la diversitat» i mai no com a jerarquies — s'han anat transformant en societats jeràrquiques.

Com fou alterada la visió de la diversitat natural i social des d'una sensibilitat orgànica cap una mentalitat jeràrquica que classifica els més minúsculs fenòmens en piràmides mútuament antagoniques edificades

entorn de les nocions d'«inferior» i de «superior».

Reconeixent que la societat industrialista és l'hereva de tots els sistemes jeràrquics i de domini anteriors, que ha explotat i contaminat la terra com cap altre sistema anterior, danyant no solament la integritat de l'atmosfera, el clima, les aigües, el sòl, la flora i la fauna d'àmplies zones del planeta, sinó també els cicles naturals dels quals tots els éssers vius depenen. Reconeixent també que els poderosos agents tecnològics que l'home ha llançat contra la natura inclouen alguns dels agents necessaris per a la seva reconstrucció, Murray Bookchin formula una nova disciplina: *l'ecologia social*.

L'ecologia —aquella ciència que tracta de les relacions mútues entre els animals, les plantes i el medi inorgànic i que fa referència als equilibris dinàmics que existeixen en el si de la natura amb la interdependència de les coses viues i no viues— serveix de base a Murray Bookchin per desenvolupar el nou concepte d'ecologia social, el qual ens permet analitzar, amb un ampli punt de mira, el vast desequilibri que ha sorgit de les relacions de la humanitat amb el món natural, tot explorant les fases de l'evolució humana que ha passat per tota una successió de jerarquies, classes, ciutats, Estats, etc.

L'ecologia social es presenta, doncs, com una de les més potents disciplines per dibuixar una crítica radical del present ordre social, i no solament això, sinó que a més ens posa la necessitat de trascendir-la de forma també radical, ja que la visió globalitzant de l'ecologia no implica una homogeneïtat immutable, sinó tot el contrari, una *dinàmica unitat en la diversitat* ja que en la natura l'equilibri i l'harmonia s'assoleixen per una

diferenciació sempre canviant i una diversitat sempre en expansió.

Josep Puig

Departament de Geografia
Universitat Autònoma de Barcelona

BUTTIMER, ANNE (ed.), *The Practice of Geography*, Longman, XIII, 298 pp. Londres-Nova York 1983.

Vet aquí un llibre peculiar, original. *The Practice of Geography* és d'aquella llei d'obres que posseeixen el do d'encuriosir el lector abans d'iniciar-ne la lectura. Al primer cop d'ull s'entreveu fàcilment la singularitat de la seva forma i contingut, impressió que es corrobora un cop acabat de llegir. Anne Buttimer pretén amb aquest llibre ajudar a clarificar les relacions entre el pensament i la pràctica de la geografia, per una banda, i les experiències personals viscudes pels geògrafs mateixos, per altra banda.

Per aconseguir aquest objectiu l'autora ens proposa dotze autobiografies, corresponents als següents geògrafs: Clarence J. Glacken, Aadel Brun-Tschudi, William R. Mead, John B. Leighly, Walter Freeman, Ilmari Hustich, Jacqueline Beaujeu-Garnier, William William-Olsson, Hans Bobek, Gerrit Jan van den Berg, Wolfgang Hartke i Torsten Hägerstrand (a qui Anne Buttimer agraeix especialment l'ajut i col·laboració en l'edició d'aquest llibre). Es tracta, de fet, de dotze autoreflexions sobre les pròpies experiències personals i sobre els contextos socials

en què aquestes es desenvoluparen. L'ordre en què s'exposen les autobiografies no respon a cap dels estereotípics criteris que sovint s'utilitzen (comunitats geogràfiques nacionals, enfocaments temàtics, divisió cronològica). S'assemblaria a «l'estructura d'un ram de flors més que no pas a una classificació defensable amb lògica; el que intenta és desvetllar l'interès per l'especificitat de cada persona, així com els diversos trets de similitud i contrast que fan de la geografia una aventura complexa i excitant» (p. 2). Totes les autobiografies vénen precedides d'una petita introducció sobre l'autor i la seva «pràctica geogràfica». Al final els mateixos autors adjunten una selecció bibliogràfica per tal que el lector interessat pugui explorar més detalladament les connexions entre l'experiència viscuda dels geògrafs i els seus escrits publicats.

Entre aquests relats personals s'intercalen tres taules rodones referides a «l'ambient dels cursos postgraduats» (cap. 5. Parlen: Clyde F. Kohn, Leslie Hewes, Marvin W. Mikesell, E. Cotton Mather, Preston E. James), a «La geografia francesa als anys 40» (cap. 9. A partir de paràgrafs extrets d'entrevistes individuals, Claude Bataillon organitza una «imaginària» taula rodona entre: Pierre Birot, Jean Dresch, Henri Enjalbert, Pierre George André Meynier, Pierre Monbeig i Louis Papy) i, finalment, a «La geografia americana als anys 50» (Cap. 13. Intervenen: Bill Pattison, Duane Knos, George Kish, Fred Lukermann i Richard L. Morrill). Prèviament, Buttimer emmarca les discussions i analitza els contextos als quals hom fa referència, tot aplicant els conceptes de significació, metàfora, i medi (*milieu*), els quals, segons ella, són la veritable clau per entendre la composició